

NyS

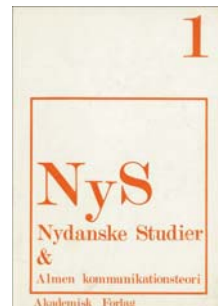
Titel: Om sammenhængen mellem eksplikative ledsætninger og determinative relativsætninger

Forfatter: Peter Harms Larsen

Kilde: *NyS – Nydanske Studier*
& *Almen kommunikationsteori* 1, 1970, s. 42-49

Udgivet af: Akademisk Forlag

URL: www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Om sammenhængen mellem eksplikative ledsætninger og determinative relativsætninger

Peter Harms Larsen,
Inst. for Nordisk Filologi,
Kbh's Universitet.

I.

"... /Han føler sig dybt krænkede, hvad man ikke kan fortænke ham i (...) Naar Verbalet (og dermed hele Oversætningen er Fællesled, har Relativsætningen ingen normal Funktion (som Substantial eller Adverbial) i Oversætningen, og vi har en mærkelig "omvendt" Konstruktion, idet Oversætningen "logisk" er "Led" i Bisætningen; der er her sket det, at det logisk overordnede Verbum har faaet Plads i en løst efterskikket Bisætning, medens den normale Konstruktion vilde være at gøre Bisætningen til Oversætning og Oversætningen til eksplikativ Bisætning: *Man kan ikke fortænke ham i, at han føler sig dybt krænkede*, eller at erstatte *hvad*-sætningen med en Hovedsætning, der henviser til det foregaaende: *Han føler sig dybt krænkede; (og) det er der ingen, der kan fortænke ham i.*"

Således beskrives i Paul Diderichsen: Elementær dansk grammatik. § 82, Tillæg 2. forholdet mellem visse eksplikativsætninger og en bestemt type relativsætninger, og det fremgår klart at det anses for mærkeligt og bemærkelsesværdigt. Det er imidlertid et spørgsmål om ikke forholdet mellem to sådanne konstruktioner med større udbytte lader sig anskue i en større sammenhæng og ud fra et generativt synspunkt.

II.

Som bekendt kan to helsætninger, A og B, være forbundet ved henvisning fra et pronomen, P, der er led i B, til en størrelse, Q, der er led i A.

- 1) N.N. havde købt en kjole. Den blev K.K. meget glad for.
- $$\begin{array}{ccc} & Q & P \\ & \uparrow & \uparrow \\ 1) & N.N. & \text{havde købt en kjole.} & \text{Den blev K.K. meget glad for.} \\ & A & & B \end{array}$$

I det følgende vil H_Q blive anvendt som betegnelse for en størrelse der henviser til et givet Q, K_P som betegnelse for den størrelse, korrelatet, som et givet P henviser til, C_Q som betegnelse for konteksten til Q

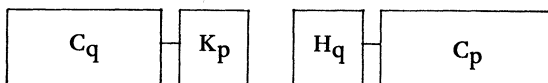
(=sætningsresten når Q fjernes) og C_p som betegnelse for konteksten til P (=sætningsresten når P fjernes).

Ønsker man for helsætningskomplekset A.B præcist at beskrive det som i E.D.G.'s (dårlige) sprogbrug kunne benævnes "fællesledssituationen", kan det gøres på følgende måde:

$H_q = B \div C_p = \text{"Den"}$
 $K_p = A \div C_q = \text{"en kjole"}$
 $C_p = B \div P = \text{"blev K.K. meget glad for"}$
 $C_q = A \div Q = \text{"N.N. havde købt"}$

Grafisk kan denne type henvisningssituation anskueliggøres sådan:

(I)

I sådanne situationer kan P som regel udskiftes med en genstandshelhed bestående af en stamme der er synonym til eller identisk med Q, plus enten et attributivt demonstrativ eller et bestemthedsfleksiv:

- 2) N.N. havde købt en kjole. Den kjole blev K.K. meget glad for.
- 3) N.N. havde købt en kjole. Kjolen blev K.K. meget glad for.

Også disse konstruktioner kan betragtes som eksempler på henvisningssituationer af type (I). De tilsvarende formler bliver:

$H_q = B \div C_p = \text{"Den (kjole)"/" (Kjole)n"}$
 $K_p = A \div C_q = \text{"en kjole"}$
 $C_p = B \div P = \text{"blev K.K. meget glad for"}$
 $C_q = A \div Q = \text{"N.N. havde købt"}$

Fælles for alle tre varianter af henvisningssituation (I) er at P indeholder et determinativt element. Betingelserne for at et givet $P = H_q$, $Q = K_p$ er ret komplicerede, og det vil ikke inden for denne artikels rammer være muligt at give en udtømmende beskrivelse af dem. Her skal blot nævnes følgende af mere generel art:

For at et givet P kan siges at henvise til et givet Q skal for det første C_p være indeholdt i den samlede mængde af mulige C_q , og for det andet skal P kongruere med Q med hensyn til genus og numerus. (Denne

Det er ikke muligt inden for denne artikels rammer at komme ind på betingelserne for $P=H_q$, $Q=K_p$ ved denne konstruktionstype; sandsynligvis må modsætningen *nexual* – *non-nexual* inddrages, og en klassifikation af mulige C_p kan sikkert foretages på grundlag af de principper som Gunnar Bech har opstillet i "Bidrag til Nexuslæren" (Festskrift til L.L. Hammerich, 1952, pp. 37 - 43).

III.

Når to helsætninger, A og B, er forbundet ved henvisning af ovennævnte to typer, er det altid muligt at gøre den ene til en ledsætning i den anden. En sådan operation vil i det følgende blive kaldt *degradation*.

På grundlag af helsætningskomplekset A.B skulle det teoretisk være muligt ved degradation at generere to strukturelt forskellige konstruktioner: én, A(b), hvor B er gjort til en ledsætning i A, og én, B(a), hvor A er gjort til en ledsætning i B. Formelt kan dette beskrives således:

1. $A.B \rightarrow A(b)$
2. $A.B \rightarrow B(a)$

Ved den omvendte operation, *regradation*, skulle der også teoretisk blive to forskellige muligheder, der formelt kan beskrives således:

3. $X(y) \rightarrow X.Y$
4. $X(y) \rightarrow Y.X$

$X(y)$ betegner her en helsætning med en ledsætning, $X.Y$ et helsætningskompleks med henvisning fra Y til X og $Y.X$ et helsætningskompleks med henvisning fra X til Y.

Ved degradation af de to henvisningstyper fås følgende:

A.B, (I)

- 9) N.N. havde købt en kjole. Den (kjole) blev K.K. meget glad for.

A(b)

- 10) N.N. havde købt en kjole, som/hvilken (kjole) K.K. blev meget glad for.

B(a)

- 11) K.K. blev meget glad for den kjole, som N.N. havde købt.

A.B, (II)

- 12) Alle kunne ikke være med. Det (problem) havde N.N. længe været klar over.

A(b)

- 13) Alle kunne ikke være med, hvad/hvilket (problem) N.N. længe havde været klar over.

B(a)

- 14) N.N. havde længe været klar over det (problem), at alle ikke kunne være med.

Ved de fire degradationer fremkommer der tre relativsætninger og én eksplikativsætning. Til trods herfor viser det sig at de to henvisningssituationer i princippet er uforandrede: henvisningsformlerne $P=H_q$, $Q=K_p$ gælder stadig for konstruktionerne B(a) (eks. 11) og 14)) mens formlerne for A(b)-konstruktionerne (eks. 10) og 13)) fås ved blot at udskifte P med R – betegnende ledsætningens relativ (pronomen eller konjunktion), altså $R=H_q$, $Q=K_r$.

Fælles for degradationen $A.B \rightarrow B(a)$ af de to henvisningstyper er at B(a) i begge tilfælde kommer til at indeholde en *determinativ ledsætning*, d.v.s. en ledsætning der delvis (I) eller i sin helhed (II) er korrelat til et P i oversætningen; dette P vil i det følgende blive kaldt *ledsætningens determinativ*. Fælles for degradationen $A.B \rightarrow A(b)$ er at A(b) i begge tilfælde kommer til at indeholde en *non-determinativ ledsætning* hvor relativet har en del af oversætningen (I) eller den hele (II) som korrelat.

For den determinative relativsætning der fremkommer ved degradationen $A.B \rightarrow B(a)$ af (I), er det karakteristisk at henvisningen så at sige løber i ring således at relativet på én gang er korrelat til P og selv har P som korrelat; altså $P=H_q=K_r$, $Q=K_p=R=H_p$.

Skematisk kan resultaterne af denne procedure opstilles således:

A.B	A(b)	B(a)
henvisnings-type	(b) bliver non-determinativ	(a) bliver determinativ
(I)	relativ	relativ
(II)	relativ	eksplikativ

Den konstruktion som i E.D.G. betegnes som "mærkelig "omvendt" ", er her identisk med A(b) (II), og det ser altså ud til at det "logiske" forhold der er mellem A(b) og B(a) ikke blot er noget der hører eksplikativkonstruktionerne til, men også kan findes mellem non-determinative og determinative relativsætninger; åbenbart foreligger der her en langt mere generel lovmæssighed end det fremgår af E.D.G.

Da det endvidere af det følgende vil fremgå at eksplikativsætninger altid kan opfattes som determinative, må man sikkert drage den konklusion at de to begreber "eksplikativ" og "implikativ" som konstituerer den overordnede modsætning i E.D.G.'s ledsætningssystematik, ikke tilhører samme trin i analysen; eller sagt på en anden måde, hvis man vil anvende betegnelsen "eksplikativ" som E.D.G. gør det, så må man også anvende den på de determinative relativsætninger, og de vil få da den selvmodsigende betegnelse "eksplikative implikativsætninger", eller "implikative eksplikativsætninger".

Man kan herefter som en hypotese opstille følgende to regler:

(1) Hvis to helsætninger, A og B, er forbundet ved henvisning fra B til A, vil der altid ved degradationen $A.B \rightarrow B(a)$ fremkomme en konstruktion med en determinativ ledsætning (a), relativ eller eksplikativ afhængigt af henvisningssituationstypen og ved degradationen $A.B \rightarrow A(b)$ fremkomme en konstruktion med en non-determinativ relativsætning (b).

(2) Hvis der ved regradation af en helsætning med en ledsætning X(y) fremkommer et helsætningskompleks X.Y med henvisning fra Y til X, så vil (y) altid være en non-determinativ ledsætning, mens (y) altid vil være en determinativ ledsætning hvis der fremkommer et helsætningskompleks Y.X med henvisning fra X til Y.

Betragter man nu følgende to konstruktioner:

15) N.N. har altid sunget dårligt. Sådan/Så dårligt synger N.N. endnu.

$$\begin{array}{ccc} & Q & P \\ & A & B \end{array}$$

16) Ingen kunne blive færdige til tiden. Sådan/Så vanskelig var opgaven lavet.

$$\begin{array}{ccc} & Q & P \\ & A & B \end{array}$$

er det rimeligt at antage at forskellen mellem dem svarer til forskellen mellem henvisningssituation (I) og henvisningssituation (II), idet de hver for sig uden videre lader sig beskrive i de respektive formelsystemer:

$H_q = B : C_p = \text{"Sådan"/"Så (dårligt)"} \quad (\text{eks. 15})$

$K_p = A : C_q = \text{"dårligt"}$

$C_p = B : P = \text{"synger N.N. endnu"}$

$C_q = A : Q = \text{"N.N. har altid sunget"}$

$H_q = B:C_p = \text{"Sådan"}/\text{"Så (vanskelig)"} \quad (\text{eks. 16})$
 $K_p = A:C_q = \text{"Ingen kunne blive færdige til tiden"}$
 $C_p = B:P = \text{"var opgaven lavet"}$
 $C_q = A:Q = 0-$

Ifølge regel (1) skulle det nu gælde at der ved degradationen $A.B \rightarrow B(a)$ af eks. 15) fremkommer en determinativ relativsætning med P som determinativ og af eks. 16) en eksplikativsætning med P som determinativ. Dette viser sig også at være tilfældet:

- 17) N.N. synger endnu sådan/så dårligt, som N.N. altid har sunget.
- 18) Opgaven var lavet sådan/så vanskelig, at ingen kunne blive færdige til tiden.

Den hypotetisk opstillede regel synes hermed at have fundet en vis bekræftelse.

Degradationen $A.B \rightarrow A(b)$ er her i begge situationer udelukket; "hvordan"/"hvor dårlig/vanskelig", som man kunne forvente som ledsætningsindledere i de tilsvarende non-determinative konstruktioner, kan ikke på dansk anvendes i denne funktion.

Forsøger man at foretage regradation af en række tilsyneladende non-determinative ledsætningskonstruktioner viser det sig at de ifølge regel (2) må opfattes som determinative; dette gælder f.eks. følgende to:

- 19) N.N. synger endnu, som N.N. altid har sunget
- 20) N.N. havde længe været klar over, at alle ikke kunne være med.

Ved regradation af eks. 19) og 20) fremkommer følgende:

- 21) N.N. har altid sunget (på en eller anden måde). Sådan synger N.N. endnu.
- 22) Alle kunne ikke være med. Det havde N.N. længe været klar over.

Ved degradation af disse to eksempler fremkommer konstruktioner med determinative ledsætninger: "...sådan, som...", "...dette, at..." Dette fænomen lader sig mest simpelt beskrive således: *visse determinative ledsætninger kan under visse betingelser undvære deres determinativ*; eller

udtrykt på en anden måde, *der findes determinative ledsætninger uden eksplicit determinativ*. Den størrelse der i sådanne konstruktioner kan indsættes som determinativ for en ledsætning, kan man passende benævne *ledsætningens potentielle determinativ*, og ledsætninger der tillader en sådan indsættelse af et determinativ, kan man kalde *potentielt determinative ledsætninger*.

Hvis man vælger at acceptere denne tolkning af regradationernes resultat betyder det at alle de ledsætninger som i E.D.G. regnes for eksplikative, og alle relativsætninger hvor relativet ikke har noget eksplicit korrelat i oversættelsen, må beskrives som determinative.

Som det tidligere i artiklen er blevet nævnt får en sådan analyse store konsekvenser for hele ledsætningssystematikken, og sandsynligvis vil en række af de problemer vedrørende ledsætningernes beskrivelse som i E.D.G. står uløste hen, nå et godt stykke nærmere deres løsning ved den ovenfor anvendte procedure.